

پدیده حل المسائل

نشریه جهان کتاب در شماره ۱۷ و ۱۸ مهر ماه خود، از ابعاد گوناگون به مسئله کتابهای حل المسائل و شمار روزافزون آنها پرداخته است.

نویسنده در سر مقاله خود با عنوان «مسئله حل ناشدنی حل المسائل» می‌نویسد: «والدین امروز و در واقع دانش‌آموزان دیروز حتماً به یاد دارند که آموزگاران شان چه دشمنی سرسختانه‌ای با کتابهای حل المسائل داشتند و اگر می‌فهمیدند که شاگردی جواب مسئله‌ای را از روی آن کتابها نوشته است، چه می‌کردند.»

وی ادامه می‌دهد: «در گذشته همواره این کتابها را مخفی جریان آموزش، هدر دهنده زحمات معلمان و باعث بی‌سواد بار آمدن محصلان می‌دانستند. از این رو از دیدگاه نظام آموزشی کشور و مسئولان آن، کتابهای حل المسائل، همواره پدیده‌ای مطرود و منفور بود.»

گفته می‌شود کتابهای حل المسائل تا مدت‌ها اجازه چاپ نداشتند و بعدها در قالب کتابهای کمک درسی اجازه چاپ پیدا کردند، آن هم با این شرط که فقط به حل مسائل نپردازند، بلکه شرح و توضیحی را نیز به همراه داشته باشند.

مجید رهبانی در سرمقاله جهان کتاب می‌نویسد: «رفته رفته حل المسائل قبول عام یافت. عجیب آنکه آموزگاران مخالف دیروز به جمع مؤلفان پرشمار این کتابها یا مبلغان و توصیه‌کنندگان موافق آنها پیوستند.» به گفته وی حل المسائل از یک طرف زحمت تدریس کتابهای پر ایراد و اشکال درسی را در کلاس کم

می‌کند و از طرف دیگر با ارائه پاسخ صحیح پرسشها، دانش‌آموزان اهل انباشتن همه چیز در حافظه را یاری می‌رساند که سطح نمرات خود را بالا ببرند. حتی برخی بر این باورند که به برکت این کتابها، از شمار دانش‌آموزان تجدیدی یا مردودی کاسته خواهد شد!

بر اساس اظهاراتی که در این مقاله عنوان شده است، امروزه نه تنها دانش‌آموزان و معلمان به حل المسائل روی آورده‌اند، بلکه ظاهراً وزارت آموزش و پرورش نیز با پذیرش ضعفهای نظام آموزشی کشور و تسلیم در برابر آن، خود به این معرکه پیوسته و انتشارات وابسته به این وزارتخانه، وارد بازار حل المسائل‌ها شده است. به نظر می‌رسد ناشران کتابهای حل المسائل نیز گوی موفقیت را برده و با رفع ممنوعیت چاپ این کتابها یک شبه ره صد ساله را پیموده‌اند.

«رهبانی» نویسنده سر مقاله فوق می‌نویسد: «برخی از دست اندرکاران تکثیر جزوات حل المسائل در دوران ممنوعیت چاپ آنها، چند تن از معلمان و فرهنگیان گذشته و حال، شماری از مدیران آموزشگاهها، تعدادی از ناشران کتابهای غیرفرهنگی و بازاری یا ناشران شکست خورده در فعالیت فرهنگی و جمعی از کسانی که هیچ تجربه‌ای نه در آموزش و نه در نشر نداشته‌اند، بخش اعظم خانواده ناشران حل المسائل را تشکیل می‌دهند.»

باید گفت که حضور ۲۰ میلیون دانش‌آموز در کشور، عرصه‌ای باز و گسترده و بازاری دائمی و پر رونق را فرا روی این گروه کشوده است. □

تحلیل محتوای کتابهای تألیفی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در ده سال پس از انقلاب

محتوای کتابهای کانون

چکیده تحقیق:

● تلخیص از: آرزو انواری

■ اختر نیشابوری،

■ مرکز مطالعات و سنجش برنامه‌های صدا و سیما - ۱۳۶۹

هدف از این تحلیل، تعیین محتوای کتابهای تألیفی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان است که در دهه اول انقلاب اسلامی (۱۳۶۸-۱۳۵۷) برای گروههای سنی قبل از دبستان تا پایان دوره راهنمایی منتشر شده‌اند.

برای انجام این تحلیل ۸۵ جلد کتاب که سه جلد از آنها به صورت جُنگ یا مجموعه بوده، مورد بررسی قرار گرفته است.

در این بررسی، میزان کاربرد هر پیام یا هر «تم» جداگانه به عنوان واحد شمارش در نظر گرفته شده است.

مقوله‌های فرم عبارتند از: «شعر و عبارات منظوم»، «قصه و داستان»، «نثر توصیفی» و «تصویر نقاشی». مقوله‌های موضوع عبارتند از: «شعر»، «قصه»، داستان و نمایشنامه»، «روایت مذهبی» و «آموزش مستقیم».

روش گردآوری اطلاعات

جهت ثبت اطلاعات از برگه کدگذاری استفاده شده است. بدین منظور ابتدا برای هر کتاب برگه‌ای در نظر گرفته و به آن شماره‌ای داده شده است که در همه موارد تحقیق نماینده آن کتاب باشد. (در مواردی که کتاب به صورت جُنگ بود، چنین شماره‌ای برای هر شعر، قصه یا قطعه ادبی مندرج در مجموعه فوق در نظر گرفته می‌شد). سپس مشخصات کتاب، فرم، موضوع، درونمایه و پیامهای آن بر روی همان برگه ثبت گردیده است.

برای تشخیص درونمایه و پیامهای کتاب، در صورتی که پیامها متعدد و تشخیص آنها مهم به نظر می‌رسید، گاهی با دو یا سه صاحب نظر از پژوهشگران مرکز تحقیقات مشورت شده است تا در حد امکان، همه پیامهای بارز کتاب شناسایی شده، به ثبت برسند.

پس از ثبت این اطلاعات، موضوع درونمایه‌ها و پیامها و فرم کتابها استخراج گردید و برحسب تشابه طبقه‌بندی و میزان کاربرد هر یک از آنها شمارش شد.

تجزیه و تحلیل اطلاعات

نتایج حاصل از این تحلیل محتوا، در دو بخش، تحت عناوین «میزان کاربرد فرم‌های مختلف» و «میزان کاربرد موضوعات مختلف» مورد بررسی قرار می‌گیرد.

میزان کاربرد فرم‌های مختلف

اطلاعات به دست آمده، درصد فرم‌های ارائه را به تفکیک گروههای سنی به ترتیب زیر مشخص می‌کند. ۶۲ درصد از متون مورد بررسی، در فرم «قصه و داستان»، ۲۳ درصد «نثر توصیفی»، ۸ درصد «شعر و عبارات منظوم»، ۵ درصد «تصویر» و ۲ درصد در فرم «نمایشنامه» ارائه شده است. (جدول شماره ۱)

با توجه به جدول شماره ۲ مشخص می‌شود که قصه و داستان در کتابهای مربوط به گروه سنی «ب»، نسبت به سایر گروههای سنی بیشتر بوده است (۸۶ درصد)؛ نثر توصیفی در کتابهای گروه سنی «د» بیشتر بوده است (۳۳ درصد)؛ شعر و عبارات منظوم در کتابهای گروه سنی «ج» بیشتر دیده شده است (۱۶ درصد).

میزان کاربرد موضوعات مختلف

در این بخش ابتدا میزان کاربرد موضوعاتی که در مقوله‌های «آموزش مستقیم»، «روایت مذهبی» و «شعر» جای می‌گیرند مشخص شده، سپس کتابهایی که در مقوله «قصه، داستان و نمایشنامه» قرار داشتند. از نظر میزان کاربرد درونمایه و پیامهای مختلف مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

اطلاعات به دست آمده، درصد موضوعات متون مورد بررسی را به تفکیک گروههای سنی به ترتیب زیر مشخص می‌کند.

موضوع ۶۴ درصد از متون مورد بررسی «قصه، داستان و نمایشنامه»، ۱۸ درصد «آموزش مستقیم»، ۱۲ درصد «روایت مذهبی» و ۶ درصد «شعر» بوده است. قصه، داستان و نمایشنامه در متون مربوط به گروه سنی «ب» بیشتر از سایر گروهها بوده است (۸۶ درصد)؛ آموزش مستقیم در متون مربوط به گروه سنی «الف» بیشتر بوده است (۵۷ درصد)؛ روایت مذهبی در متون مربوط به گروه سنی «د» بیشتر دیده شده است (۲۷ درصد).

میزان پیامها در قالبهای مختلف

آموزش مستقیم: موضوعاتی که در مقوله «آموزش مستقیم» جای می‌گیرند، در زمینه‌های خداپرستی (۳۲ درصد)، هنر و کاردستی (۳۱ درصد)، معلومات عمومی (۲۱ درصد)، ریاضی (۱۱ درصد) و القبای فارسی (۵ درصد) هستند.

روایت مذهبی: آثاری که در مقوله روایت مذهبی جای می‌گیرند، در زمینه‌های «شناخت شخصیت‌های بزرگ و وقایع تاریخی اسلام» (۴۲ درصد)، «اخلاق و ارزشهای اسلامی» (۳۳ درصد) و «مبارزه با بت پرستی و ایمان به خداوند یکتا» (۲۵ درصد) هستند.

شعر: آثاری که در مقوله شعر جای می‌گیرند، به طور کلی در زمینه‌های «ایمان، مقاومت، ایثار، مبارزه و شهادت و طبیعت سرشار سرزمین ایران» بوده‌اند.

قصه، داستان و نمایشنامه: متونی که در مقوله «قصه، داستان و نمایشنامه» جای می‌گیرند، سه نوع درونمایه سیاسی - اجتماعی (۴۸ درصد)، در بیان واقعیت و نحوه زندگی (۳۰ درصد) و در بیان عواطف (۲۲ درصد) دارند. در قصه‌ها، داستانها و نمایشنامه‌های مورد بررسی، درونمایه فرعی «مبارزه» (۱۹ درصد) و پس از آن دوستی و مهربانی (۱۶ درصد) بیشترین کاربرد را داشته است.

متونی که در مقوله قصه، داستان و نمایشنامه جای می‌گیرند، سه نوع پیام سیاسی اجتماعی (۸۸ درصد) در بیان واقعیت و نحوه زندگی (۵۱ درصد) و در بیان عواطف (۲۵ درصد) دارند.

در قصه‌ها، داستانها و نمایشنامه‌های مورد بررسی، پیام فرعی «برای رسیدن به پیروزی و نابودی ستمگر باید تا آخرین نفس مبارزه کرد» بیشترین کاربرد را داشته است. □

جدول ۱- میزان کاربرد فرم‌های مختلف

فرم	تعداد	درصد
قصه و داستان	۶۵	۶۲
نثر توصیفی	۲۴	۲۳
شعر و عبارات منظوم	۸	۸
تصویر	۵	۵
نمایشنامه	۲	۲
جمع	۱۰۴	۱۰۰

جدول ۲- میزان کاربرد فرم‌های مختلف در گروههای سنی مخاطب (درصد)

فرم	گروه سنی					جمع
	الف	ب	ج	د	جمع	
قصه و داستان	۴۳	۸۶	۵۰	۵۴	۶۲	
نثر توصیفی	۲۲	۱۴	۲۹	۳۳	۲۳	
شعر و عبارات منظوم	۱۳	—	۱۶	—	۸	
تصویر	۲۲	—	۵	—	۵	
نمایشنامه	—	—	—	۱۳	۲	
درصد	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	
تعداد	۱۴	۳۷	۲۸	۱۵	۱۰۴	